

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Αναστασία Παριανού, Παναγιώτης Ι. Κελάνδριος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μετάφραση των ειδικών κειμένων απαιτεί γνώση της συγκεκριμένης ορολογίας, η οποία προέρχεται όχι μόνο από τα ξενόγλωσσα λεξικά και τις εγκυκλοπαίδειες, αλλά και από τις γνώσεις και την εμπειρία που αποκτά ο μεταφραστής κατά την ενασχόλησή του με το αντικείμενο αυτό. Η εξεύρεση των όρων είναι λοιπόν η αφετηρία, η οποία καθιστά δυνατή τη μετάφραση ειδικών κειμένων. Ο μεταφραστής επικεντρώνει το ενδιαφέρον του πρωτίστως στο μήνυμα και, δευτερευόντως, στη μορφή του κειμένου-πηγής. Συνεπώς, στόχος του είναι η εξεύρεση ενός ισοδύναμου κειμένου στη γλώσσα-στόχο και όχι η μεταφορά της συντακτικής και μορφικής αντιστοιχίας του κειμένου-πηγή στο κείμενο-στόχο. Θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τα πρακτικά προβλήματα της μετάφρασης ειδικών κειμένων, που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τη διαφοροποίηση μεταξύ κοινής και ειδικής γλώσσας, τη χρήση μεταφορών, της μετωνυμίας, των νεολογισμών και των δανείων.

TECHNIQUES AND DIDACTICS OF THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

Anastasia Parianou, Panayotis I. Kelandrias

SUMMARY

The translation of scientific and technical texts requires the knowledge of the particular terminology on the translator's part, knowledge which derives both from dictionaries and encyclopaedias and the translator's background and experience. Finding the terms is the first step that makes the translation of scientific and technical texts possible. The translator is focusing his attention on the message rather than on the form of the source text. Thus, his primary concern is to come up with an equivalent text in the target language and not to transfer the syntactical and formal correspondence of the source text to the target text. We shall try to point out the particular problems of the translation of scientific and technical texts such as the differentiation of common and scientific-technical language, the use of metaphores, metonymy, neologisms and loans.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ειδική γλώσσα παίζει έναν όλο και πιά σημαντικό ρόλο στην εποχή μας. Η συσσώρευση της ανθρώπινης γνώσης στη σημερινή κοινωνία έχει ως επακόλουθο την αυξητική τάση της ορολογίας στην επιστήμη και την τεχνολογία.

Η εξέλιξη αυτή δεν αφήνει αμέτοχους τους μεταφραστές που ασχολούνται με θέματα ειδικής γλώσσας και μετάφρασης. Το ίδιο σημαντική είναι η ενασχόλησή τους με την επεξεργασία και χρήση της ορολογίας μεταξύ δύο γλωσσών. Στο πλαίσιο της τυποποίησης της ορολογίας καταβάλλεται προσπάθεια κατάργησης στη γλώσσα-στόχο περισσότερων της μιας απόδοσης του ίδιου όρου από τη γλώσσα-πηγή. Στην παλαιότερη γλωσσολογική βιβλιογραφία υπήρχαν ειδικοί που υποστήριζαν ότι, σε αντίθεση με την κοινή γλώσσα, η ειδική γλώσσα εξασφαλίζει αντιστοιχία μεταξύ των όρων της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου, παραθέτοντας έναν όρο μιας γλώσσας σε έναν όρο μιας άλλης γλώσσας¹. Στόχος των προσπαθειών των ερευνητών για την ειδική γλώσσα ήταν τα μεμονωμένα στοιχεία του κειμένου, π.χ. το λέξημα, το σύνταγμα, η πρόταση, και όχι το κείμενο μέσα από τις επικοινωνιακές συνθήκες που το διέπουν. Ωστόσο, στην πραγματικότητα της ειδικής μετάφρασης, η ισοδυναμία όρων μεταξύ δύο γλωσσών δεν είναι πάντοτε εφικτή. Αυτή η διαπίστωση ώθησε τελικά τους ερευνητές να διευρύνουν το πεδίο των εργασιών τους και να αναλύσουν τα ειδικά κείμενα στο κειμενικό τους περιβάλλον και σε σχέση με τις συντακτικές και λεξιλογικές ιδιαιτερότητές τους. Κύριο μέλημα των ερευνητών της ειδικής γλώσσας παραμένει η εξεύρεση της ορολογίας και η τυποποίησή της με τη βοήθεια των τραπεζών δεδομένων σε θέματα ορολογίας. Είναι άλλωστε γνωστό ότι σε κάθε ειδική γλώσσα δεν υπάρχει απαραίτητα ένας και μοναδικός ορισμός ενός όρου, αλλά μπορεί να υπάρχουν περισσότεροι του ενός ορισμοί για τον ίδιο όρο. Όταν λοιπόν υπάρχει ανομοιογένεια ορισμών σε μια ειδική γλώσσα, πώς είναι δυνατόν να μην υπάρχει ανομοιογένεια στη μετάφρασή της από τη γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο.

Διαφοροποίηση μεταξύ κοινής και ειδικής γλώσσας

Ένας λόγος για τον οποίο δυσκολεύει η τυποποίηση της ορολογίας είναι και το πρόβλημα του δυσδιάκριτου των ορίων μεταξύ κοινής και ειδικής γλώσσας. Και τούτο, διότι η ειδική γλώσσα δεν είναι μέρος ενός ομοιογενούς συνόλου, αλλά αντλεί το δυναμικό της και από την κοινή γλώσσα. Επίσης, οι διαφορετικοί τομείς των ειδικών κειμένων χρησιμοποιούν συχνά ίδιους όρους και, συνεπώς, ένας όρος που προέρχεται

¹ βλ. Amtz, στο: *Snell-Hornby, 1986, σ. 284*

από την κοινή γλώσσα μπορεί, ανάλογα με τον τομέα που θα χρησιμοποιηθεί, να έχει διαφορετικές σημασίες.

Όπως επισημαίνει και ο Picht², η εξέταση της ειδικής γλώσσας σε σχέση με την κοινή γλώσσα δεν είναι επαρκής, διότι λείπουν επιστημονικές έρευνες με εκτενή corpora για να εξασφαλίσουν έγκυρα αποτελέσματα. Όσον αφορά την 'αξιοποίηση' της κοινής γλώσσας στην ορολογία της ειδικής γλώσσας, μπορεί να διαπιστωθεί ότι ακόμα και έμπειροι μεταφραστές αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σωστή επιλογή της ορολογίας κατά τη μετάφραση ενός ειδικού κειμένου. Όταν πρόκειται για καθαρά ειδική ορολογία, όπως π.χ. "Kohlenwasserstoff", "Destillation" στα γερμανικά ή "pluriaxial", "stereochemical" στα αγγλικά, το μεταφραστικό πρόβλημα είναι μηδαμινό, διότι οι εκφράσεις αυτές δεν χρησιμοποιούνται παρά στην ειδική ορολογία και μόνο σε συγκεκριμένους τομείς. Αντίθετα, όταν χρησιμοποιούνται τα "ανώδυνα γραμματικά σχήματα της κοινής γλώσσας"³ η προσοχή του μεταφραστή δεν είναι πάντα δεδομένη διότι, ίσως, δεν αναγνωρίζει αμέσως το 'ειδικό' περιεχόμενό τους και συνεπώς τα διατηρεί σημασιολογικώς στο επίπεδο της κοινής γλώσσας. Με άλλα λόγια, ένα γραμματικό σχήμα, που ανήκει αρχικά στην κοινή γλώσσα, μεταφέρεται στη συνέχεια στην ειδική γλώσσα με τη βοήθεια της σημασιολογικής μετατροπής του. Το ενδεχόμενο και ο τρόπος μετατροπής του συγκεκριμένου σχήματος της κοινής γλώσσας σε σχήμα της ειδικής γλώσσας πρέπει να γίνονται πάντα αντιληπτά από το μεταφραστή.

Ευκολίες και δυσκολίες της ειδικής γλώσσας και μετάφρασης

Η άποψη ότι τα ειδικά κείμενα μεταφράζονται πιά εύκολα από τα άλλα είδη κειμένων, όπως π.χ. τα λογοτεχνικά κείμενα, επικρατεί ακόμα και σήμερα μεταξύ των διακεκριμένων γλωσσολόγων και ειδικών της μετάφρασης. Ο Wilss π.χ. παραθέτει μια διαβάθμιση στο βαθμό δυσκολίας ενός κειμένου όπου στη βάση αυτής της διαβάθμισης τοποθετεί την ειδική μετάφραση, στη συνέχεια τη **λογοτεχνική μετάφραση** και τέλος τη **μετάφραση της Βίβλου**⁴. Ελάχιστες υποχωρήσεις στο βαθμό δυσκολίας γίνονται από τους επιστήμονες στο επίπεδο της ισοδυναμίας των ειδικών μεταφράσεων όσον αφορά τους τομείς της **νομικής, οικονομικής και κοινωνιολογικής** ορολογίας. Οι δυσκολίες στη μετάφραση αυτών των κειμένων έγκεινται στην πολιτιστική διαφοροποίηση των νομικών, οικονομικών και κοινωνιολογικών συστημάτων ανά χώρα. Υπάρχουν και στα ειδικά

² Picht, στο: Arntz, 1988, σ. 187 κε.

³ Εδώ επεκτείνουμε τον όρο "ανώδυνα ρήματα της κοινής γλώσσας" του Picht (στο: Arntz, 1988, σ. 188) στα "ανώδυνα γραμματικά σχήματα της κοινής γλώσσας". "Ανώδυνα" -σύμφωνα με τον Picht- ονομάζονται τα ρήματα της ειδικής γλώσσας που προέρχονται από την κοινή γλώσσα.

⁴ Wilss, 1977, σσ. 197, 226 κε.

κείμενα οι διακυμάνσεις 'πολιτισμού' -όπως τις έχουμε συνηθίσει κυρίως στα λογοτεχνικά κείμενα- που ίσως εκπλήσσουν τον μη ειδικό σε θέματα διαγλωσσικής ορολογίας. Όλοι γνωρίζουμε ότι υπάρχουν διαφορές στο νομικό σύστημα π.χ. της Αγγλίας και της Γερμανίας ή της Αγγλίας και της Ελλάδας που αφείλονται, σε τελική ανάλυση, στις διαφορές του πολιτισμού των χωρών αυτών.

Η ειδική γλώσσα και η δυσκολία μετάφρασής της δεν πηγάζει μόνο από τη φύση του κειμένου αλλά από τη διαλεκτική σχέση μεταξύ μεταφραστή και κειμένου⁵. Με άλλα λόγια, η μεταφραστική ικανότητα του μεταφραστή μπορεί να καθορίσει το βαθμό μεταφραστικής δυσκολίας ενός κειμένου. Συνεπώς, ο βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας ενός κειμένου καθορίζεται πολλές φορές από τη σχέση του μεταφραστή με αυτό⁶. Η Cormier μάλιστα υποστηρίζει ότι η μετάφραση ενός κειμένου της κοινής γλώσσας παρουσιάζει περισσότερα προβλήματα μετάφρασης από ένα ειδικό κείμενο. Το κείμενο της κοινής γλώσσας -κατά την Cormier- είναι πιά εύκολο ως προς την κατανόησή του από το ειδικό κείμενο, αλλά πιά δύσκολο ως προς τη μετάφρασή του από το ειδικό κείμενο. Και τούτο, διότι ο μεταφραστής των μη ειδικών κειμένων έχει να αντιμετωπίσει όλο το σημασιολογικό εύρος των εκφράσεων της κοινής γλώσσας, ενώ ο μεταφραστής των ειδικών κειμένων είναι προετοιμασμένος όσον αφορά την ορολογία του κειμένου, η οποία είναι 'ειδική'. Ενδεικτικό παράδειγμα για το σημασιολογικό εύρος στην κοινή γλώσσα αποτελεί π.χ. ο αγγλικός όρος "cycle" ο οποίος, σε ένα μη εξειδικευμένο δίγλωσσο λεξικό μεταφράζεται ως "κύκλος", "περίοδος", "ποδήλατο", "μοτοσυκλέτα". Όταν όμως αφορά στο ηλεκτρικό ρεύμα σε ένα εξειδικευμένο λεξικό αποδίδεται ως "κύκλος ροής ηλεκτρικού ρεύματος". Ένα δεύτερο παράδειγμα είναι ο αγγλικός όρος "line" που στα μη εξειδικευμένα λεξικά μεταφράζεται μεταξύ άλλων ως "γραμμή", "ρυτίδα" ή "σκοινί", ενώ στην επιστήμη της γενετικής μεταφράζεται ως "σειρά". Αυτά τα απλά παραδείγματα μας δείχνουν ότι το ειδικό κείμενο απαιτεί τη σωστή επιλογή του όρου, η οποία υπαγορεύεται από τον επιστημονικό τομέα τον οποίο αφορά και από το κειμενικό του περιβάλλον. Μια άλλη σχέση μεταξύ της κοινής και της ειδικής γλώσσας προκύπτει όταν ένας όρος της ειδικής γλώσσας χρησιμοποιείται και στην κοινή γλώσσα. Αυτό συμβαίνει διότι πολλοί

⁵ Cormier, 1990, σ. 177 κε.

⁶ Schmitt, στο: Snell-Hornby, 1986, σ. 253

⁷ Η Cormier στηρίζει την άποψη αυτή βασιζόμενη σε μεταφράσεις κειμένων από φοιτητές της στο Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ όπου, μετά από αξιολόγησή των κειμένων, διαπίστωσε ότι οι φοιτητές που είχαν επεξεργαστεί σωστά την ορολογία των ειδικών κειμένων είχαν πολύ πιά ικανοποιητικά αποτελέσματα στη μετάφρασή αυτών των κειμένων από τη μετάφραση των κειμένων γενικού περιεχομένου. Ωστόσο, η Cormier υποστηρίζει ότι η μη σωστή κατανόηση του ειδικού κειμένου μπορεί να οδηγήσει σε παρανοήσεις ("faux sens"). Συνεπώς, μια τράπεζα ορολογίας ειδικής γλώσσας, όπως αυτή που ιδρύθηκε το 1984 στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Mainz-Göppersheim, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη σωστή επεξεργασία και μετάφραση κάθε ειδικού κειμένου.

άνθρωποι που ασχολούνται με διάφορους τομείς, είτε επαγγελματικά είτε ερασιτεχνικά, μεταφέρουν στην κοινή γλώσσα κάποιους από τους ειδικούς όρους τους οποίους γνωρίζουν⁸. Μεταφέροντας τις πληροφορίες αυτές σε γλωσσικό επίπεδο, θα παραθέσουμε δύο παραδείγματα όπου η ειδική γλώσσα -που μας αφορά όλους ως ένα βαθμό- επηρεάζει την κοινή γλώσσα. Το πρώτο είναι ένα παράδειγμα από τα Γερμανικά όπου χρησιμοποιείται το επίθετο "katalytisch" ("καταλυτικός"): "Kosovo habe fur Europas Rolle innerhalb der Nato einen katalytischen Effekt gehabt"⁹. Το δεύτερο είναι ένα παράδειγμα από τα Αγγλικά που, ομοίως, αποδεικνύει τον εμπλουτισμό της κοινής γλώσσας από την ειδική γλώσσα: "In the three decades after that, the conservative majority in Texas which had voted Democratic for generations slowly began to switch party allegiance"¹⁰. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε τα εξής: Η διχοτόμηση της γλώσσας σε ειδική και κοινή δεν εξυπηρετεί κανέναν και, άλλωστε, δεν είναι δυνατή. Υπάρχει λοιπόν πάντα μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ τους. Ας μη ξεχνάμε όμως ότι η μεταφορά ενός όρου από την ειδική στην κοινή γλώσσα δεν είναι πρακτική της σύγχρονης εποχής αλλά συνέβαινε πάντοτε. Έτσι, ανατρέχοντας στο παρελθόν, θέλουμε να υπενθυμίσουμε στο σημείο αυτό ένα παράδειγμα ηλικίας περίπου δύο αιώνων. Αναφερόμαστε στον όρο "εκλεκτικές συγγένειες", ο οποίος πρωτοαναφέρθηκε από το Δανό χημικό Torbern Olof Bergman στα 1775 για να επισφραγίσει τη χημική συγγένεια (στο πρωτότυπο *attractio electiva*). Ο Γκαίτε ως γνωστόν έδωσε στα 1809 αυτόν τον τίτλο σε ένα μεγάλο έργο του: "Die Wahlverwandschaften" ("Οι εκλεκτικές συγγένειες").

Η δημιουργία νέων όρων και η μετάφρασή τους

Η δημιουργία νέων όρων είναι αναπόφευκτη διότι οι επιστήμες και η τεχνολογία αναπτύσσονται με αλματώδη ταχύτητα. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να κατατάξουμε τη δημιουργία νέων όρων σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αναφέρεται σε ήδη υπάρχοντες όρους προσδίδοντάς τους **νέα σημασία** και η δεύτερη δημιουργεί νέους όρους σε επίπεδο **λεξικού**. Στην πρώτη κατηγορία συγκαταλέγονται η μεταφορά και η μετωνυμία κυρίων ονομάτων:

- **Μεταφορά:** Πρόκειται για σημασιολογική μετατροπή ενός όρου από την κοινή γλώσσα σε διάφορες ειδικές γλώσσες. Έτσι, ο "κοριός" των τεχνικών ουδεμία

⁸ Ο Ickler (1997, σ. 91) μας παραθέτει ένα στοιχείο που υποστηρίζει την άποψη αυτή. Σύμφωνα με στατιστικές, ο αριθμός των αναγνωστών εξειδικευμένων περιοδικών στη Γερμανία είναι κατά πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των αναγνωστών που διαβάζουν τις ημερήσιες εφημερίδες.

⁹ Die Zeit, 10.6.99, σ.1. Η υπογράμμιση είναι δική μας.

¹⁰ The Economist, June 26th 1999, σ. 61. Η υπογράμμιση είναι δική μας.

σημασιολογική σχέση έχει με το γνωστό και καθόλου συμπαθές έντομο. Παραδείγματα στην Αγγλική είναι οι όροι "cheek" (στην κοινή γλώσσα: "μάγουλο", στην ειδική γλώσσα: "παρειά", "δίσκος", "πλάγιο τοίχωμα"), "recessive" (στην κοινή γλώσσα: "υποχωρητικός", στην ειδική γλώσσα: "υποτελής"). Παραδείγματα στη Γερμανική είναι οι όροι "Auge" (στην κοινή γλώσσα: "μάτι", στην ειδική γλώσσα: "θηλειά", "τρύπα", "οπή") ή η σύνθετη λέξη "Katzenauge"¹¹ (το "μάτι" στο ποδήλατο). Το πιό σύγχρονο παράδειγμα μεταφοράς στη σημερινή εποχή είναι ασφαλώς το "ποντίκι" (αγγλ.: "mouse", γερμ.: "Maus")¹².

- **Μετωνυμία κυρίων ονομάτων:** Πρόκειται για τη σημασιολογική μετάθεση κυρίων ονομάτων. Έτσι, 'μετατεθημένα' κύρια ονόματα από το χώρο της φυσικής είναι μεταξύ άλλων οι όροι "Joule" (μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας), "Watt" (μονάδα ηλεκτρικής ισχύος), "Hertz" (μονάδα συχνότητας)¹³.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τη δημιουργία νέων όρων σε **λεξιλογικό επίπεδο**. Σε αυτήν ανήκουν τα δάνεια, οι σύνθετες λέξεις και οι παράγωγες λέξεις.

- **Δάνεια:** Τα δάνεια προέρχονται πλέον σε μεγάλο βαθμό από την αγγλοαμερικανική ορολογία (π.χ. "input", "output", "on-line", "foul"), ωστόσο υφίστανται συχνά σε μορφή αντιδανείου από την ελληνική ή λατινική γλώσσα¹⁴. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας του αντιδανείου καταλήγει στους **νεολογισμούς** και τους **διεθνισμούς** που -στο πλαίσιο που απασχολεί τη δημιουργία νέων όρων- περιλαμβάνονται στα δάνεια, όπως π.χ. ο αγγλικός όρος "cybernetics"¹⁵ ή ο όρος "antibiotic". Στον τομέα της ιατρικής επιστήμης επικρατεί ακόμα ο δανεισμός από την ελληνική και τη λατινική γλώσσα, ωστόσο, τα τελευταία χρόνια κάνει την εμφάνισή της η αγγλοαμερικανική ορολογία¹⁶, π.χ. "bypass", "SIDS" (= Sudden Infant Death Syndrome)¹⁷, "split brain".

¹¹ Katze = γάτα, Auge = μάτι

¹² Όσον αφορά τη διεθνή χρήση του όρου "ποντίκι" πρέπει να σημειωθεί ότι και σε άλλες γλώσσες υπάρχει η εικόνα αυτού του ζώου όταν αναφέρονται σε αυτό το εξάρτημα των ηλεκτρονικών υπολογιστών, π.χ. στα δανέζικα "mus", στα γαλλικά "souris", στα ιταλικά διατηρείται ο αγγλικός όρος "mouse", στα ολλανδικά "muis", στα πολωνικά "mysz", στα σουηδικά "mus", στα ισπανικά "ratón".

¹³ Ωστόσο, στην προσπάθεια καθιέρωσης νέων όρων, μερικά κύρια ονόματα έχουν υποστεί μορφολογικές αλλαγές κατά τη σημασιολογική μετάθεσή τους, π.χ. το "Torr" αρχικά προερχόταν από το κύριο όνομα "Torricelli", το "Volt" από το "Volta", το "Farad" από το "Faraday".

¹⁴ Αντιδάνεια: "δάνεια λ.χ. της Ελληνικής από ξένες γλώσσες που και αυτές τα έχουν πάρει παλιότερα από την Ελληνική" (Μπαμπινιώτης, 1998, σ. 207). Βλ. επίσης Apostolou-Panara, Athena-Maria: *Language Change in Modern Greek. The Morphological Integration of English Loanwords*, Athens 1997 και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα: *Νεολογικός δανεισμός της νεοελληνικής. Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και αγγλοαμερικανική, 1994* και "Διαδικασίες κατά τη δημιουργία των όρων", *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις του 1ου Συνεδρίου, Αθήνα 1997*, σσ. 77-87

¹⁵ Ο αγγλικός όρος "cybernetics" πρωτοεμφανίστηκε το 1948.

¹⁶ Michler/Benedum, 1972, VII

¹⁷ "Die Ursache des plötzlichen Kindstods (SIDS) ist nach wie vor unbekannt". *Deutsches Arzteblatt*, τόμος 45, 6 Νοεμβρίου 1998, σ. 30

- **Σύνθετες λέξεις:** Οι σύνθετες λέξεις είναι ένα από τα χαρακτηριστικά της ειδικής γλώσσας. Το ουσιαστικό είναι το συχνότερο συστατικό στοιχείο μιας σύνθετης λέξης, π.χ. "chromatography", "crosslinking", "Rechenanlage", "Energietechnik". Στην ειδική γλώσσα πολύ συχνά απαντώνται σύνθετες λέξεις που αποτελούνται από κύρια ονόματα, όπως π.χ. "Faraday-effect", "Morbus Alzheimer", "Crohn's disease"¹⁸. Μια άλλη σημαντική μορφή σύνθετων λέξεων αποτελούν εκείνες που προκύπτουν από το μορφολογικό αμάλγαμα δύο λέξεων, π.χ. "isotron" (isotope + electron), "stagflation" (stagnation + inflation).

- **Παράγωγες λέξεις:** Οι παράγωγες λέξεις δημιουργούνται από ήδη υπάρχουσες λέξεις που συνδυάζονται στην πλειοψηφία τους με προθήματα, π.χ. "mini computer", "mega-project", "nanogram" και επιθήματα, π.χ. "amylase", "gastritis", "laryngitis". Τα προθήματα και επιθήματα χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα στις ειδικές γλώσσες και προέρχονται συνήθως από τη λατινική και ελληνική γλώσσα.

Τρόποι αντιμετώπισης και διδακτική των ειδικών κειμένων

Η μετάφραση των ειδικών όρων, είτε πρόκειται για νέους, εντασσόμενους στις παραπάνω κατηγορίες είτε για ήδη καθιερωμένους, δεν μπορεί επ' ουδενί να γίνει χωρίς να ληφθούν υπόψη α) το άμεσο και ευρύτερο κειμενικό περιβάλλον και β) ο επικοινωνιακός σκοπός του κειμένου¹⁹. Το κειμενικό περιβάλλον καθορίζει πολύ συχνά την εκφορά στη γλώσσα-στόχο του ακριβούς σημασιολογικού ισοδύναμου του όρου? με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζονται, μεταξύ άλλων, τα προβλήματα της μεταφοράς αλλά και κάθε πρόβλημα πολυσημίας. Δεν πρέπει όμως να λησμονούμε ότι ο επικοινωνιακός σκοπός του κειμένου επιβάλλει ορισμένες φορές τον τρόπο απόδοσης του όρου στη γλώσσα-στόχο. Εάν ένας μεταφραστής κληθεί να μεταφράσει π.χ. ένα κείμενο φυσικής όπου απαντάται ο όρος "isotron", θα πρέπει να γνωρίζει, μεταξύ άλλων, το λεξιλογικό και σημασιολογικό περιεχόμενο του όρου (isotron = isotope+electron) και το κοινό (target group) στο οποίο απευθύνεται το κείμενο το οποίο περιέχει τον όρο, προκειμένου να αποφασίσει για τον τρόπο απόδοσής του. Επίσης, ο μεταφραστής καλείται να αποφασίσει πώς θα μεταφέρει στη γλώσσα-στόχο τις πραγματολογικές αναφορές και συντακτικές δομές του κειμένου της γλώσσας-πηγής. Όλα τα παραπάνω συντελούν στην

¹⁸ Μόνο στην ιατρική καθιερώθηκαν περίπου 200 ονόματα επιστημόνων σε συνδυασμό με ασθένειες ή σύνδρομα. Ωστόσο η τάση στη χρήση αυτών των ονομάτων είναι να εκλείψουν οι σύνθετες λέξεις που περιέχουν το όνομα του εφευρέτη, αλλά να χρησιμοποιούνται περισσότερο 'επιστημονικοί' όροι, όπως π.χ. "Τρισωμία 21" ή "Μογγολισμός" αντί του "Σύνδρομου Down", ενώ στη χημική ορολογία δεν παρατηρείται ανάλογη τάση, π.χ. "Erlenmeyer flask", "Petri's dish" (βλ. Lippert, 1981, στο: Ickler, 1997, σ. 36)

¹⁹ Μπατσαλιά/Σελλά-Μάζη, 1994, σσ. 163, 217

προσπάθεια επίτευξης της υφολογικής ισοδυναμίας του μεταφράσματος προς το πρωτότυπο κείμενο. Ο μεταφραστής ειδικών κειμένων λοιπόν πρέπει να έχει ποικίλες γνώσεις, οι οποίες θα περιλαμβάνουν από τα απαραίτητα τεχνικά και επιστημονικά εφόδια, που θα του επιτρέψουν να κατανοήσει το περιεχόμενο του προς μετάφραση κειμένου, έως και την απαραίτητη θεωρητική κατάρτιση σε ζητήματα υφολογίας, προκειμένου να επιτύχει την καλύτερη δυνατή ισοδυναμία σε όλα τα επίπεδα.

Τα παραπάνω υπαγορεύουν και τους τρόπους διδακτικής της ειδικής μετάφρασης. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η διδακτική της ειδικής μετάφρασης υπερβαίνει τις δυνατότητες ενός και μόνο διδάσκοντα και απαιτεί διεπιστημονική αντιμετώπιση του ζητήματος. Η συμβολή των ειδικών θεωρητικών μαθημάτων, όπως και ειδικών σεμιναρίων ορολογίας, τα οποία εισάγουν στο σωστό χειρισμό των λεξικών και των τραπεζών δεδομένων σε θέματα ορολογίας, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών βοηθά τον φοιτητή στην καλύτερη κατανόηση της ορολογίας του εκάστοτε μαθήματος και στην καλύτερη αντιμετώπιση των ειδικών κειμένων. Η συμβολή του διδάσκοντα της ειδικής μετάφρασης συνίσταται στη σωστή επιλογή των προς διδασκαλία ειδικών κειμένων, γνωρίζοντας όμως εξ αρχής ότι α) κάθε ειδικό κείμενο είναι μοναδικό και η μοναδικότητά του έγκειται στο γεγονός ότι κάθε ειδικό κείμενο μπορεί να έχει στοιχεία τόσο από την κοινή γλώσσα όσο και από άλλα είδη ειδικών γλωσσών και β) ο βαθμός δυσκολίας του προς διδασκαλία κειμένου εξαρτάται, όχι μόνο από τη μοναδικότητά του αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει δεκτό από τους φοιτητές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συνοπτικά μπορούμε να διαπιστώσουμε τα εξής: Η διχοτόμηση σε ειδική και κοινή γλώσσα δεν είναι δυνατή, διότι η ειδική γλώσσα αντλεί πάντα κάποια στοιχεία από την κοινή γλώσσα και ενίοτε της επιστρέφει κάποιους όρους της, οι οποίοι την εμπλουτίζουν. Κύριος στόχος για την επιτυχή ενασχόληση με κείμενα ειδικής γλώσσας και τη μετάφρασή τους είναι λοιπόν η διεπιστημονική συνεργασία και διδασκαλία. Παράλληλα με τη συνεχή ενασχόληση με γλωσσικά ζητήματα όπως και με θέματα μεταφραστικής ικανότητας, ο μεταφραστής ειδικών κειμένων πρέπει να εντρυφήσει στις διάφορες επιστήμες που αφορούν το κείμενο προς μετάφραση. Πρέπει επίσης να βρίσκεται σε ετοιμότητα να ασχοληθεί ανά πάσα στιγμή με ένα νέο τομέα όταν το απαιτεί το κείμενό του. Κλείνοντας, θέλουμε να παραθέσουμε μια φράση του Peter Newmark που περιγράφει πολύ περιεκτικά την πολυπλοκότητα της μετάφρασης, πόσο μάλλον της ειδικής μετάφρασης: "Any generalization about translation is relative".²⁰

²⁰ Newmark, στο: *Arntz, 1987, σ. 21*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Arntz, Reiner/Picht, Heribert: Einführung in die Terminologiearbeit, Georg Olms Verlag, 1989, σ. 334
- [2] Cormier, Monique C.: "Proposition d'une typologie pour l'enseignement de la traduction technique", Etudes traductologiques, Minard, 1990, σσ. 173-187
- [3] Drozd, L./Seibicke, W.: Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache, Oscar Brandstetter Verlag, 1973, σ. 207
- [4] Durieux, Christine: Fondement didactique de la traduction technique, Didier Erudition, 1988, σ. 171
- [5] Iuck, Hans-Rudiger: Fachsprachen, UTB, Francke Verlag, 1991, σ. 293
- [6] Fluck, Hans-Rudiger: Didaktik der Fachsprachen, Gunter Narr Verlag, 1992, σ. 298
- [7] Ickler, Theodor: Die Disziplinierung der Sprache, Gunter Narr Verlag, 1997, σ. 438
- [8] Κεντρωτής, Γιώργος: Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης, Δίαυλος, 1996, σ. 476
- [9] Mohn, Dieter/Pelka, Roland: Fachsprachen, Max Niemeyer Verlag, 1984, σ. 171
- [10] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος: Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998, σ. 2064
- [10] Μπατσαλιά, Φρειδερίκη/Σελλά-Μάζη Ελένη: Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 1994, σ. 346
- [11] Newmark, Peter: "Translation and Mis-translation", στο: Arntz (εκδ.), Textlinguistik und Fachsprache, Georg Olms Verlag, 1988, σσ. 21-33
- [12] Picht, Heribert: "Fachsprachliche Phraseologie", στο: Arntz (εκδ.), Textlinguistik und Fachsprache, Georg Olms Verlag, 1988, σσ. 187-196
- [13] Schmitt, Peter A.: "Die 'Eindeutigkeit' von Fachtexten: Bemerkungen zu einer Fiktion", στο: Snell-Hornby, Mary: Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung, UTB, Francke Verlag, 1986, σσ. 252-282
- [14] Wilss, Wolfram: Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden, Ernst Klett Verlag, 1977, σ. 361

Αναστασία Παριανού,

*Λέκτορας του Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. του Ιονίου Παν/μίου,
Μέγαρο Καποδίστρια, 49100 Κέρκυρα*

Παναγιώτης Ι. Κελάνδρις,

*Διδάσκων του Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. του Ιονίου Παν/μίου,
Μέγαρο Καποδίστρια, 49100 Κέρκυρα*